

Milan Pugelj:

Iz megle.

I.

Iz bičja raste kakor siva in nenavadna močvirna ptica. Stoji na eni nogi, život ima dolg in kljun dvakrat upognjen. Polagoma odpira peroti in jih širi na desno in levo. Večajo se na vse strani, zagrnejo život, zagrnejo glavo in kljun in rep. In tam izmed grmovja pogleda kakor ovnova glava z velikimi, umazano rumenkastimi in večkrat zavitimi rogovi.

Izpod hriba se plazi žival, nizka in čokata, podobna ogromni in sivi želvi. Velikanska je, glavo tišči pod sivim oklopom, na desno in levo se pregibljejo noge kakor prostrane lopate, ki jo porivajo naprej in naprej. Leze, kakor bi se premikal holm. Hrbet se ji maje, mlečne lopate se prikazujejo na krajih, bilke, moleče iz močvirja, ginejo pod njo, grmovja naenkrat ni, kakor bi se potopilo, trava izginja, kakor bi jo smodil beli puh pošastnega trebuha. Dalje in dalje se vali in bele predmestne vile tonejo v njej, in po prvih, najbližjih ulicah lezejo njeni curki kakor vlažne in težke tipalke. Razprostre se nad cerkvami in palačami, nad zvoniki in stolpi in vse izgine kakor v mehki, mokri, dolgi in lasem enaki dlaki. Mlečni mrak se gosti in gosti in svetloba luči ga ne more prodreti. Gore kakor za zastori in plameni se zaman izkušajo s hladno in gosto vlago, ki jih zagrinja kakor bele, mokre tančice. Prijela se je tlaka in izpreminja prah v črno sluzasto blato, ki se izmika pod koraki in sprijemljivo maže in vleče. In ljudje beže po ulicah, tišče robce na obraz, ker jih teži pošast, ki jim ne da dihati in ki jim sili skozi nos in grlo v pljuča. Med njimi letajo psi, sopihajoči in kihajoči v sivem, zadušljivem morju ozračja. Izgubili so čut za vonj, begajo za ljudmi, buhajo z drhtečimi smrčki v njihove noge in hite hlastajoči po zraku v gosto temino. Mlad konj drvi divje naprej, hrza in prska, bije s kopiti ob tlak, da lete v snopih izpod njega iskre, in grize uzdo, da mu pojo zobje, kakor bi se zajedala pila v železo. Voznik, ki sedi na nizkem vozu, ima vajeti trikrat ovite okoli zapestij, upira škornje ob prednji rob voza in vleče nazaj, da se mu zajedajo jermena v meso in da mu barvajo prerezano kožo lise črne in kadeče se

krvi. Kriči vso pot, kliče ljudi, da bi stopili pred žival in jo ustavili. In že koncem ulice plane iz mokre in goste temine četvero mož, vsi padejo po konju, zagrabijo s trdimi, delavskimi rokami uzdo, gornjo ustnico, dolnjo ustnico, grivo, uhlje in nozdrvi in se zavrté v divjem vrtincu z besno živaljo. Drže kakor s kleščami, vihte se, kamor jih stresa konj, ki grabi s prednjimi podkvi po njih in bije z zadnjimi po vozu, da zdrči nazaj in utone v črni vlagi. V hipu je prost, zapleše na zadnjih, pomete z žvižgajočim repom po sluzastem blatu, zarezegeče in plane naprej proti polju in izgine in utone kakor bi ga vrgel v prepad.

— Kaj je bilo?

In nenadoma je stopil med nje mož v suknji, s klobukom na očih in dvignjenim ovratnikom.

— Megla je kriva! Iz te megle je hotel. V svobodo!

Izgubili so se, kakor bi poveznila megla vsakega posebe in jih razdelila. Mož v suknji je šel iz mesta na polje, koder je bežala splašena žival. Hodil je dolgo, ali konca dušečega, mokrega ozračja ni bilo. Siva neskončna želva je ležala nad vso krajino in on je lezel pod njenim poprsjem kakor neznatni črv, boreč se z dolgimi, tenkimi in mokrimi lasmi, ki so se ovijali njegovih telesnih delov, mu lezli za vrat, pod pazduhe in skozi nos v pljuča, da je kašljal in pljuval iz sebe. In ker ni bilo konca ne na desni in ne na levi, je bežal nazaj v mesto in se zaprl v svojo sobo. Ali preden je bil tam on, je že zasedla ona vse kote in stole in zofo. Prilezla je skozi špranje pri oknih in po veži in po stopnicah skozi špranje pri vratih. Doživel je strašen večer. Ko je sedel na zofi in ko je pozneje ležal na postelji, je čutil, kako je lezla ta vlažna sluzasta pošast v njegovo dušo. Vlekla se je vanjo kakor ženska, ki so jo potegnili iz vode. Iz njenega plašča je curela voda, iz njenih gornjih in iz njenih spodnjih kril. In z rokama je tipala kakor slepa, in kamor je prišla, se je spustil od mraza mehur, kakor bi padel tja tleč ogelj. Čutil je kakor bi legla po tleh v neki lepi, neznani sobi, kjer je mislil, da bo živel nekoč z žensko, ko je bil zaljubljen. Pripravljeni so stoli z žametnimi naslanjaji, divan z rdečimi hrizantemami in po kotih stoje v velikih vazah tihe palme. Okusno in visoko in od vrha do tal visi rdeče zagrinjalo, težko, masivno, nepropuščajoče kričeče svetlobe. In v to sobo je stopila utopljenka.

Ležal je oblečen na postelji in strmel v strop. Lasje so mu že siveli in njegov obraz je bil mesnat in top, razblinjen z roko

časa, ki je zabrisala mladostne poteze, ugasila iskre oči in razmazala vitko telo v čokato tvarino, valečo se pod oprsjem življenja, te sluzaste in pošastne megle.

II.

Ležeč na postelji začuje naenkrat oster in zategnjen pisk, ki se mu zdi kakor ostrina ogromnega in strašnega noža, leteča skozi noč. Glas, ki se razvija ob tem letu, spominja na žvižg, ali še bolj na obupen vzdih nekoga neznanega, ki je spoznal vso bedo svojih dni, vse svoje izgrešeno življenje in končal v tem hipu s samomorom. Ta zategli pisk, tako oster, da nareže dušo, ki ga v svoji samoti čuje, je zadnji glas nesrečneža.

Visoko nekje pod nebom se je pojavila burja in se zagnala z vso silo v meglo. Zagrizla se je vanjo iz viška, prodrla jo do tal in se tam mahoma okrenila in se pričela viti po njej na desno in levo, sekati jo sem in tja, trgati iz nje velikim in oglatim oblakom podobne kose, jih metati iz njene srede in jih razblinjati v višinah v nič.

Meglina pošast molči, tišči se zemlje, prihuljena je in tiho-tapska, ali burja ima v rokah vso oblast. Šine pod njo kakor sulica in prebije si pot skozi njene lopataste šape. In kakor meč ji prekolje glavo na dvoje, a iz njenega hrbta trga ogromne kose kakor zver, ki se zadira v svoj plen z ostrimi in neusmiljenimi zobmi.

In mož, ležeč na postelji, vidi, da to ni burja. Njegove oči so se naenkrat odprle, njegov vid je močan, kakor ni bil nikoli. Skozi zastrito okno gre, skozi meglo beži, blisku enako, in skozi mrak in skozi stene in strehe in drevje.

Stoji mu tam, stoji visoka gora in njeni grebeni teko v svet na desno in levo, spredaj in zadaj dero iz sveta nazaj, stekajoči se v visokem in skalnatem vrhu. Tiho, plašno, zavite v večno noč, šklepečejo po grebenih koščene prikazni, vlečejo se naprej, vlečejo se nazaj, srečujejo se, ropočejo z lobanjami in odhajajo svojo pot.

In tu sta se našla onadva. To ni burja, kar leti skozi noč, sulicam in nožem enako, kar seka to mokro in težko meglo, kar jo grize in trga, to je pogovor dveh davno mrtvih, ki sta se iskala vse življenje in dolgo dobo večnosti in sta se šele danes srečala na grebenu gore, kamor se iztekajo pota večnosti. Okostnjak je zagledal okostnjaka, in ker sta toliko mislila drug o drugem v minolem življenju, zato sta se spoznala. In objela sta se, kosti so padle preko kosti in v noči večnosti se držita

v objemu. Ko govorita, nimata glasu, ker nimata grl in ne kože in ne mesa, ker je že vse človeško segnilo v globokih bregovih. Mesto glasu žvižga sapa skozi apnenasta rebra, skozi ohlapne čeljustne kosti, skozi nos, tičeč globoko v lobanji. In tista strast, ki se je razvila nekdanj v mladem in zdravem mesu, tisti pekoči plameni, so ostali v belih kosteh in sikajo iz njih kakor kače s tankimi in precepljenimi jeziki in pihajo svoj strup, s katerim se jima ni mogoče več zastrupiti. Ta žvižg in pisk, ki gre skozi noč in meglo, to ni burja, to so besede onih dveh, ki sta se srečala na potih večnosti.

— Hotel sem k tebi iz svoje sužnjosti in iskal sem svobode in čakal sem jo ponoči in čakal sem jo podnevi. Mislil sem, da zahrže nekega dne kakor divja kobila pod mojim oknom, da me pokliče s svojim rezgetajočim smehom, z grozo lepe in svete prostosti. Menil sem, da pade iz oblaka, ko bo sveta noč, ko bo najlepši zimski večer, in da zatopoče s svojim kopitom pred mojimi durmi, da udari po mojem pragu in se zagrohoče z groznim grohotom sreče. In glej, ko odprem duri, vidim, da mi prinaša tebe, ki si raztrgala ozke vezi suženjstva, ki si planila na njej preko pregraj ljudi in njihove dobe in me pozdravljaš zdaj iz njenega sedla.

— Čakala sem svobodo, in mislila, da plane na moje okno kakor ogromna ptica, zdelo se mi je, da pridrvi predme kakor neznan krasna žival, ko je cvetel maj in dehtel jasmin. Ali svet me je držal z železnimi verigami k sebi; pogledala sem in videla, da sem vsa v okovih, v stoterih in v tisočeri. In da jih pregleduje moj oče, in da jih prešteva moja mati, ko zre najljubezniveje name in da upira nanje oči moj bližnji, in ko pogledam stran, ali ko se zamislim, sežejo njegove roke po njih in jih pretipujejo.

Okoli in okoli leži svinčeno in vseobsežno prostorje večnosti in njene ure se vlečejo počasi in pošastno preko grebenov. Drevja ni, ni rož, ni trav, ni njive. ni žita, ni gozda, ni travnika, le sence davnih in davnih gredo po višavah, tavajo sem in tavajo tja, srečujejo se in spoznavajo, spominjajoč se v suhi modrosti svojega življenjskega cveta.

— Haj, pravi mož, zagledal sem te nekoč, ko je sijalo solnce, zagledal sem te, ko je vse cvelo, sedečo na klopi med rožnimi grmi. Ali med nama je ležal prepad in ob njegovem robu sem hodil gor in dol — dolge dni, dolge tedne. dolge mesece. In nabralo se nas je več, zakaj sreča mnogih in mnogih je hodila onstran prepada. In videli smo, da ne pride nazaj, kdor se je vrgel v prepad.

In čuli smo z dna težko ječanje umirajočih in čuli obupno tožbe tistih, ki so vedeli, da iz prepada ni poti.

— Videl sem te tudi s holma, ko se je razlivala okoli mesečina in ko so cvele breskve in češnje. Bilo je tako svečano zunaj, spomladanski veter je dihal široko in blago, peli so neznani ptiči, kakor angeli so peli; slišal jih nisem nikoli več. In oči, željne tebe, so te zazrle daleč na zeleni gori, ko si stala in gledala v noč, kakor bi preštevala njene zlate zvezde. Napravil sem se na pot, ali čez sredo doline je stala visoka stena, ki je bila kamen in ni imela srca, ne misli. Oprijel sem se je s prsti, uprl sem se vanjo s prsmi; prsti so bili krvavi in tudi iz prsi je stopila kri, ali kamen je ostal mrzel in se ni ganil. In tudi čelo sem uprl vanjo in naenkrat sem videl, da nisem sam. Polno jih je, ženske in moški stoje na desno in levo in daleč na obe strani ob steni, ki nima kraja ne konca, in neprenehoma prihajajo iz ozadja novi. Čakajo tudi mnogi in nestrpni so, ker so pred njimi drugi, ki so prišli poprej. Vsi, vsi se hočejo poizkusiti s hladnimi kameni. Tu zdaj in zdaj tam počí lobanja, kri se razlije iz las preko obraza in utripajoče truplo se zavalí po tleh. Ali nihče ne vidi umirajočih, vsak hoče naprej in se ne boji boja s skalo.

— In začutil sem te nekoč v temni noči, ko sem tipal pred seboj in iskal z rokami pota. In ne da bi premislil, sem šel za tabo. Pozabil sem na noč in v temi sem hodil po ukazu svojih misli, kakor bi sijalo solnce visoko sredi neba. A naenkrat sem butil s čelom ob drog in zgrudil sem se in ležal dolgo brez zavesti. Ko se je zdanilo, sem spregledal, zakaj svetloba me je žgala v oči. In kar so dosegli pogledi, povsod je ležal ranjenec tik ranjenca, ta otrpel in miren, drugi pretegujoč se v grozni muki. A tik nas je stala silna železna pregraja, visoka do oblakov in do neba in na desno in levo brez konca. Glej, skozi njo smo hoteli, in takrat se je oglasil eden od nas, ki je nosil v sebi ljubezen do bližnjega, in je svetoval in prosil: Ubijte me, sam hočem tako. Smilite se mi in razrešiti hočem skrivnost tega omrežja. Kot duh, prost telesa, pojdem skozi in vrnem se k vam, da vam povem, ali je vaše hrepenenje vredno.

— Ubili smo ga. Sto in dvesto in več pesti je bilo po njem, kamenje je frčalo v njegovo glavo in zrušil se je krvav in mrtev. Mi pa, ki smo ostali, smo sedli in čakali nanj. Leta in leta in do smrti smo čakali, ali njega ni bilo, da bi izpolnil svojo besedo.

Žvižgajo vzdih, sikajo skozi temo kakor ostri meči, kakor brušene sulice, žvenčeče izmed ljudi in zdi se kakor bi bila burja, polna mraza in ostrine, tuleča in besna kakor zver in tepoča se z ogromno megleno pošastjo.

III.

Mož na postelji je vstal in stopil v noč.

Siva želva je tiščala mesto pod svojim oprsjem, luči so brlele izpod nje, kakor brle ob svečanem pogrebu, ko jih zastro s črnimi pajčolani, in hiše so se potile pod njeno vlažno težo. Ni bilo še pozno, ali ulice so bile prazne in zapuščene, kakor bi se izselili prebivalci in si poiskali drugih solnčnih domov.

Zunaj mesta se je vlekla pošast širom, čepela je kakor siva, mokra krastača na njivah in poljih in tiščala podse holme in gozde in steze in ceste. In v hribu, od koder se je bila popoldne privlekla, je tičal še vedno ogromni del njenega ostudnega telesa, in še zmerom se je vlekel iz vznožja kakor ogromen rep neznanske živali. In sapa, ki se je širila iz nje, ki je puhtela iz njene kože, je bila pomešana z žveplom, zakaj strupena je bila in v pljučih je grizla in ščipala in grebla in v srcu tiščala in v glavi šumela in sikala.

Mož v suknji pa je bil pustil mesto že daleč za seboj in bredel in bredel je pod oprsjem pošasti in ni iskal ne steze, ne ceste, temveč stopal je naravnost s trdim in možatim in širokim korakom kakor še nikoli prej. Tako naglo je hodil, da je dohitel kobilo, ki je lomastila in kopitala iz zadušljivega kraja, ki je žvižgala z repom za seboj in se smejala s svojim divjim rezgetanjem. Nenadoma je stal tik nje in mahoma se je zavihtil nanjo in jahal je in jahal, jahal naprej in jahal v stran in šla sta kakor divji lov in kakor piš, ki jaha oblak.

Privihrala sta iz megle, dvignila sta se s tal in jahala sta proti oblakom in jahala po njih, vsa obsejana od žarečega solnca, in kamor je hotel mož, kamor je potegnil uzdo, v tisto smer se je zasmejala kobila, tja je mahnila s svojim prednjim kopitom. In sukala sta se in vihtela sta se in zdaj ni bilo cilja, do katerega bi ne bila mogla priti, in zdaj ni bilo stene, ni bilo prepada, ni bilo omrežja, ki bi ga ne prebila in ne preskočila. Onstran solnca je še pot, onstran meseca se razprostirajo neskončni prostori večnosti in onstran zvezd, ki vrše po svojih nebeških cestah kakor roji zlatih čebel, leže praznine večnosti. In kobila nese, koder je volja roke, ki drži uzdo. Nese mimo solnca, nese za mesec in nese za zvezde

in najde vse in vidi vse, kar krije molk neskončnosti. In svet, nad katerim vihra, pregleda kakor pisano krpo, pretiplje gore kakor igrače in pobrodi po morjih kakor dete po dežnih lužah.

— To je svoboda, to je svoboda! vriska mož in kriči ljudem, ki jih vidi mrgoleti po zemlji kakor mravljinke.

— Čujte, ozrite se, glejte svobodnega!

Mož upije in divje vihra križ in kraž pod svetlim solncem in mimo njega in preko njega in suče silno kobilu kakor krmilce lahkega čolna in ogromna žival se smeje s smehom, ki treska kakor grom in strela in odmeva od svetov do svetov po prostoru neskončnosti.

Ali ljudje mrgole kakor mravlje, a nihče ne čuje, nihče ne obrne glave in ne pogleda. Jahač potegne uzdo in obtiči. Kobila strmi in grize uzdo, jezdec je mrk, ne trene z očmi, ne trene z usti, ne trene z glavo. Nenadoma vidi, da leži njegovo telo v tesni izbi, v megli in mraku, vlažno in mrzlo. Naenkrat spozna, da ni več človek.

Mrtev je.



Ignacij Gruden:

Jesenski večer.

Preko jesenskega brega
prvi se muren glasi;
mrak na vinograde lega,
plaho pod latniki bega
in se gosti.

Tiho je v bregu, vse mirno,
oljke v polsnju šeleste,
in skozi zarjo večerno
padajo sanje v nemirno
moje srce.

